

مبانی حقوقی و فقهی

رقابت

تألیف:

علی ناصحی

عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

مجمع علمی و فرهنگی مجد

عنوان و نام پدیدآور : مبانی حقوقی و فقهی رقابت-تألیف: علی ناصحی

مشخصات نشر : تهران: مجد، ۱۳۹۴.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۸۰-۶

وضعیت فهرست نویسی : فبیای مختصر

یادداشت : فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است

شماره کتابشناسی ملی : ۳۸۳۷۹۰۸

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
موارد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

مبانی حقوقی و فقهی رقابت

تألیف: علی ناصحی

انتشارات مجد

چاپ اول : ۱۳۹۴ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، خیابان ۱۲ فروردین، تقاطع خیابان وحید نظری، پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۹۶۳۳۸۱

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۸۰-۶

ISBN: 978-600-193-380-6

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم - تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منبری جاوید)، تقاطع شهدای زاندارمری، پلاک ۵۷ - تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

شعبه یزد: خیابان فرخی یزدی، مجتمع تجاری شقایق، طبقه هم کف - تلفن: ۳۶۳۸۶۷۰ - ۳۵

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸ فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می شود.

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
فصل اول: کلیات و طرح تحقیق (فرضیات و نظریه‌ها)	۱۷
۱-۱- بیان مسئله	۱۹
۲-۱- سؤالات تحقیق	۲۴
۳-۱- فرضیه‌های تحقیق	۲۵
۴-۱- جنبه نوآوری	۲۸
۵-۱- روش تحقیق	۲۸
۶-۱- جمع‌آوری داده‌ها	۲۹
۷-۱- ضرورت انجام تحقیق	۲۹
۸-۱- اهداف انجام تحقیق	۳۰
فصل دوم: سابقه، چارچوب‌ها و مفاهیم نظری	۳۱
۱-۲- تاریخچه ارتباط نوین حقوق و اقتصاد	۳۵
۲-۲- تاریخچه حقوق رقابت و اندیشه آن	۳۹
۲-۲- ۱- دوران قبل از رئسانس	۳۹
۲-۲- ۱-۱- فارابی	۴۷
۲-۲- ۱-۲- ابن سینا	۴۸
۲-۲- ۳-۱- غزالی	۵۲
۲-۲- ۴-۱- ابن رشد	۵۶
۲-۲- ۵-۱- ابن خلدون	۵۷
۲-۲- ۲- دوران بعد از رئسانس	۵۸
۲-۲- ۱- مکتب کلاسیک	۶۱
۲-۲- ۲- رقابت در نگرش مارکس	۶۱

- ۶۲..... مکتب نوکلاسیک ۳-۲-۲-۲
- ۶۲..... نگرش رقابت ناقص ۴-۲-۲-۲
- ۶۳..... رقابت در نگرش شوپیتر (مکتب اتریشی) ۵-۲-۲-۲
- ۶۴..... رقابت ۳-۲-۲-۲
- ۶۴..... مفهوم رقابت ۱-۳-۲-۲
- ۶۵..... معنای لغوی و اصطلاحی رقابت ۱-۱-۳-۲
- ۶۶..... معنا و مفهوم رقابت بازرگانی ۲-۱-۳-۲
- ۶۶..... رقابت در حقوق و اقتصاد ۱-۲-۱-۳-۲
- ۷۰..... تعامل و تعایر حقوق رقابت با حقوق مالکیت فکری ۲-۲-۱-۳-۲
- ۷۱..... مفهوم رقابت‌پذیری ۳-۲-۱-۳-۲
- ۷۵..... محدوده رقابت ۲-۳-۲-۲
- ۷۷..... انواع رقابت ۳-۳-۲-۲
- ۷۷..... رقابت کامل ۱-۳-۳-۲
- ۷۷..... عناصر تشکیل دهنده بازار رقابت کامل ۱-۱-۳-۳-۲
- ۷۷..... ذره‌ای بودن بازار ۱-۱-۱-۳-۳-۲
- ۷۸..... تجانس کالاها ۲-۱-۱-۳-۳-۲
- ۷۹..... آزادی ورود به صنعت ۳-۱-۱-۳-۳-۲
- ۸۰..... آگاهی کامل از بازار یا شفافیت کامل بازار ۴-۱-۱-۳-۳-۲
- ۸۱..... قابلیت تحرک عوامل تولید ۵-۱-۱-۳-۳-۲
- ۸۲..... نقد نظریه رقابت کامل ۲-۱-۳-۳-۲
- ۸۲..... غیرواقعی بودن ۱-۲-۱-۳-۳-۲
- ۸۳..... ناتوانی نظام قیمتی ۲-۲-۱-۳-۳-۲
- ۸۳..... عدم کارایی نظریه سود افزایی ۳-۲-۱-۳-۳-۲
- ۸۳..... عدم محاسبه کل هزینه‌ها ۴-۲-۱-۳-۳-۲
- ۸۴..... رقابت عملی و عناصر تشکیل دهنده آن ۲-۳-۳-۲
- ۸۴..... وجود تولید کافی ۱-۲-۳-۳-۲

۸۵.....	۲-۲-۳-۳-۲ پوشش کلیه هزینه‌ها
۸۵.....	۳-۲-۳-۳-۲ تهدید رقابت کامل
۸۵.....	۳-۳-۳-۲ رقابت بین محصولی و درون محصولی
۸۶.....	۴-۳-۳-۲ رقابت بالقوه و رقابت بالفعل
۸۷.....	۴-۲-۴-۲ انحصار
۸۷.....	۱-۴-۲-۱ انحصار کامل
۸۸.....	۲-۴-۲-۲ عناصر تشکیل دهنده بازار انحصاری
۸۸.....	۱-۲-۴-۲ وجود تولید کننده انحصاری
۸۸.....	۲-۲-۴-۲ عدم وجود جایگزین مناسب
۸۸.....	۳-۲-۴-۲ محدودیت ورود به بازار
۸۹.....	۳-۴-۲ انحصار یک جانبه و چند جانبه
۹۱.....	فصل سوم: بازار
۹۴.....	۱-۳-۱ تعریف
۹۶.....	۲-۳-۲ عناصر بازار
۹۶.....	۱-۲-۳-۱ عملکرد بازار
۹۶.....	۲-۲-۳-۲ رفتار بازار
۹۶.....	۳-۲-۳-۳ ساختار بازار
۹۷.....	۳-۳-۳ حدود
۹۷.....	۴-۳-۴ ساختارهای حقوقی بازار
۹۷.....	۱-۴-۳-۱ کارتل
۹۹.....	۲-۴-۳-۲ سندیکا
۱۰۰.....	۳-۴-۳-۳ تراسه
۱۰۱.....	۴-۴-۳-۴ کنسرن
۱۰۲.....	۵-۴-۳-۵ هلدینگ
۱۰۴.....	۶-۴-۳-۶ شرکت‌های مدیریت سرمایه‌گذاری

۸ □ میانی حقوقی و فقهی رقابت

- ۳-۵- بازار از دیدگاه اسلام..... ۱۰۶
- ۳-۵-۱- اصل آزادی اقتصادی و عدم دخالت دولت در ساز و کار بازار..... ۱۰۸
- ۳-۵-۲- تأمین زندگی متعارف برای هر فرد..... ۱۱۰
- ۳-۵-۳- عدم تولید کالاهای ممنوعه..... ۱۱۰
- ۳-۵-۴- رعایت عدالت در مصرف..... ۱۱۱
- ۳-۵-۵- هدف نبودن مصرف..... ۱۱۱
- ۳-۵-۶- عدم تمرکز ثروت..... ۱۱۲
- ۳-۵-۷- تأمین زندگی ناتوانان..... ۱۱۲
- ۳-۵-۸- عدم اجبار اشخاص به کار معین..... ۱۱۳
- ۳-۵-۹- گردش صحیح پول در بازار..... ۱۱۴
- ۳-۵-۱۰- ارائه کالا با قیمت متعارف..... ۱۱۴
- ۳-۵-۱۱- حاکمیت تعاون بر رفتار..... ۱۱۶
- ۳-۵-۱۲- ممنوعیت ورود به بازار برای ناآگاهان به احکام دینی..... ۱۱۶

فصل چهارم: تجربه چند نظام حقوقی در تدوین مقررات رقابت..... ۱۱۹

- ۴-۱- ایالات متحده آمریکا..... ۱۲۴
- ۴-۲- کانادا..... ۱۳۵
- ۴-۳- انگلستان..... ۱۳۷
- ۴-۴- فرانسه..... ۱۴۳
- ۴-۵- ژاپن..... ۱۴۹
- ۴-۶- اندونزی..... ۱۵۴
- ۴-۷- ایران..... ۱۵۶
- ۴-۷-۱- قبل از انقلاب اسلامی..... ۱۵۶
- ۴-۷-۲- بعد از انقلاب اسلامی..... ۱۶۰
- ۴-۸- آنکتاد..... ۱۶۹

فصل پنجم: مبانی حقوقی رقابت ۱۷۱

۱-۵- اصل آزادی تجارت ۱۷۵

۲-۵- اصل آزادی اطلاعات ۱۸۶

۳-۵- اصل جمع گرایی ۱۹۲

۴-۵- نظم عمومی ۱۹۳

فصل ششم: مبانی فقهی رقابت ۱۹۵

۱-۶- قاعده لاضرر ۲۰۱

۲-۶- منع احتکار ۲۰۸

۳-۶- تلقی رقبان ۲۱۲

۴-۶- قاعده نفی عسر و حرج ۲۱۶

۵-۶- استحصان ۲۲۲

۶-۶- سد ذرایع و فتح ذرایع ۲۲۸

۷-۶- مصالح مرسله ۲۳۵

۸-۶- نفی غرر در معاملات ۲۳۹

نتیجه گیری و پیشنهادها ۲۴۵

منابع ۲۴۹

مقدمه

هر یک از تاریخ‌های دانش حقوق و اقتصاد دارای چالش‌های فراوانی بوده است که در هر دوره نظریه‌پردازان به تناسب موقعیت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... درخصوص مسائل مرتبط با آن دانش نظریه‌های متفاوتی ابراز کرده‌اند. این دگرگونی‌ها زمانی که این دو رشته از دانش بشری به هم آمیخته می‌شوند، بسیار بیشتر ظهور می‌کند و چنانچه متخصصین هم ملزم به رعایت قواعدی الهی و مافوق بشری باشند، مسئله شکل دیگری پیدا خواهد کرد.

اگر صرفاً تعامل این دو حوزه دانش با یکدیگر باشد شاید بتوان آسان‌تر سیر تحولات را پی‌گیری کرد، لیکن در بسیاری از موارد هر دو حوزه دانش با بسیاری از علوم دیگر مرتبط می‌شود و سلسله‌ای از تحولات علمی را رقم می‌زند که بررسی یک حلقه‌ی خاص از این زنجیره یا امکان‌پذیر نیست و یا معلوماتی جزیره‌ای به خواننده خواهد داد و او را به یک چشم‌انداز واقع بینانه رهنمون نخواهد ساخت. به عنوان مثال قواعد حقوقی و نحوه اعمال آن را نمی‌توان بدون در نظر گرفتن حاکمیت اسلام و فقه شیعی در ایران بررسی کرد. سیر تطور فقه و اصول فقه یا مکاتب اخباری و اصولی به‌روشنی گویای این مطلب است که چگونه فقهای هر عصری تحت تأثیر تحولات زمان خود پویایی فقه سستی را در بستر حوادث حفظ کرده‌اند. همچنان‌که تأثیر آداب و رسوم و شیوه حکومت‌داری زمامداران را که یا با این فرهنگ اسلامی از در مخالفت برآمده‌اند و یا در جهت تحقق آن تلاش کرده‌اند، نباید فراموش کرد. نمونه دیگر این که بحث آزادی اطلاعات و احترام به حریم خصوصی نه در فقه و نه در متون حقوقی نه چندان دور اساساً به معنای امروزی مطرح نبوده است و هیچ بحث مستقلی را تا چند دهه پیش نمی‌توان یافت، لیکن امروزه فقهاء و حقوق‌دانان این مقوله را عمیقاً مورد بررسی قرار می‌دهند.

در حوزه دانش اقتصاد نیز تورم و رکود، رونق اقتصادی، نقش طلا و نقره یا زمین در مبادلات اقتصادی و ... در هر زمان موجب نظریه‌پردازی جدیدی شده است که ارتباط غیرقابل انکاری با حوادث و شیوه مدیریتی آن زمان دارد. توجهی به مکتب‌های

اقتصادی مانند کلاسیک، نئوکلاسیک، کینزی^۱، سوسیالیسم تخیلی^۲، سوداگری یا مرکانتیلیسم^۳، شیکاگو، اتریش^۴ و یا سایر مکتب‌های کوچک و بزرگ مطرح در این حوزه که برخی از آن‌ها در زمانی سخن اول را می‌زدند و امروزه از آن‌ها فقط در کتاب‌های سیر تاریخی اقتصاد می‌توان سراغ گرفت، گواه ما بر این امر است.

با عنایت نکات پیش گفته، برای بررسی برخی موضوعات لازم است که سیر تاریخی اندیشه آن، هرچند به اجمال و همچنین مبانی آن مورد توجه قرار گیرد. اهمیت این بحث آن‌جا به مراتب بیشتر می‌شود که بدانیم برای پذیرش و الزام به رعایت یک نهاد حقوقی در جامعه بهتر است مبانی آن را در میان اندیشه‌های مردم آن سرزمین یافت. به عنوان مثال اگر جامعه امروزی اعم از متخصصان و مردم عادی بدانند که در اسلام بر رعایت حقوق دیگران در حوزه حریم خصوصی تا چه میزان تأکید شده است، قطعاً بیشتر در صدد رعایت آن بر می‌آیند تا این که این مقوله را موضوعی وارداتی بدانیم.

در این رساله به این نکات در حد مقدور و در حد بضاعت علمی مؤلف توجه شده است. در ابتدا توجهی کوتاه به تاریخچه جدید علم حقوق و اقتصاد که مرحله نوینی از حیات خود را آغاز کرده است پرداخته‌ایم. سپس سیر تاریخی اندیشه رقابت مورد بررسی اجمالی قرار گرفته است و آنگاه تجربیات چند کشور منتخب در زمینه حقوق رقابت بیان شده است.

در تدوین تجربیات حقوق رقابت سایر کشورها، کشور ایالات متحده آمریکا که به نظر می‌رسد در تدوین حقوق رقابت به شکل امروزی پیشرو بوده است و سابقه تاریخی آن به قرن هیجدهم می‌رسد ابتدا مورد بررسی قرار گرفته است. از همان قاره کشور کانادا که یکی از چند کشور صنعتی جهان است انتخاب شده است تا دید روشن‌تری در آن قاره به دست آید. از کشورهای اروپایی انگلستان و فرانسه که دارای دو نظام حقوقی کامن‌لا و رومی-ژرمنی هستند انتخاب شده‌اند. این دو کشور نیز از جمله چند کشور صنعتی دنیا هستند و مقررات رقابت در آن کشورها تجربیات خود را پشت سر گذاشته است، خصوصاً فرانسه به دلیل نزدیکی نظام حقوقی حاکم بر آن به

1 - Keynesianism.
2 - Utopian Socialism.
3 - Mercantilisme.
4 - Österreichische Schule.

حقوق کشور ما می‌تواند راه گشای خوبی در حل مسائل پیش آمده برای کشور ما باشد.

سپس از قاره آسیا مقررات حقوق رقابت کشور ژاپن به دلیل صنعتی بودن و کشور اندونزی به دلیل آن که کشوری در حال توسعه است، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. خصوصاً کشور اندونزی که از لحاظ صنعتی تا حدود زیادی به کشور ما شباهت دارد و در برنامه سند چشم‌انداز بیست ساله نیز مقرر شده است که ایران در نسبت با کشورهای همسان خود (که کشور اندونزی یکی از آن‌ها است) بتواند به جایگاهی برتر از آنان برسد. آنگاه مقررات رقابت کشور ایران اندکی بیشتر از سایر کشورهای منتخب مورد بررسی واقع شده است. سپس در فصول بعدی مبانی حقوقی و فقهی رقابت تبیین شده است تا هدف پیش گفته محقق شود. امید است این مجموعه برای کسانی که در آینده تلاشی در جهت اصلاح مقررات رقابت می‌کنند و یا قصد اجرای دقیق آن را دارند مفید واقع شود و مقدمه‌ای برای پویندگان دانش رقابت باشد.